

TÜRK TARİHİNİN BAŞLANGICI

Prof. Dr. Vecihe Hatiboğlu

Son araştırmalara göre, tarihimizin başlangıcı, Sümer tarihine kadar gitmektedir. Sümerce'nin aslı konusu çok yazılmış, çok işlenmiştir. Hemen her ulustan dilciler, Sümerce ile kendi dillerini karşılaştırmışlar, çıkar yol aramışlar, bulamamışlardır. Temeldeki gerçekler, Türkçe dışında, bütün dillere ters düşmüştür.

Sümer uygarlığında, bugünkü dünya uygarlığının başlangıcı, temeli vardır; Din, Tanrı, rahip, tapmak, şiir, destan, öykü, atasözü, düşünce düzeni; hükümdar, ulus, yönetim, kanun; okul, öğretmen, öğrenci; madencilik; tarım, ticaret, matematik, astronomi; her türlü sanat; müzik, resim, heykel ve mimari gibi.

İsa'dan önce 3.300 yıllarında başlayan, 3.200 yıllarında da yazının bulunmasıyla perçinleşen böyle bir uygarlığa, hiç kuşkusuz, her ulus sahip çıkmak istemiştir. Ne var ki, bütün zorlamalara karşın, Sümerce araştırılan, karşılaştırılan pek çok dile ters düşmüştür, çünkü gerçek bir başka yöndedir.

Son incelemeler göstermiştir ki, Sümer uygarlığı, en eski bir uygarlık olmakla birlikte tek başına bir halka değildir. Bu uygarlık, sonradan, yine Mezopotamya'da, aynı soydan gelen insanlarca, iki kez daha, iki büyük halka halinde yüceltilmiş, ayakta tutulmuştur.

Güney Mezopotamya'daki Sümer uygarlık halkasını, daha yukarılarda, Kuzey Mezopotamya'ya doğru yayılarak, sürdüren, yaşatan, Gutlar, daha sonra da Kaslar'dır. Günümüzden, Türk tarihinin başlangıcına doğru, gidilmesi gereken oldukça karanlık yolda, en önemli, en ışıklı kilometre taşı, Kaslar'dan kalan çiviyazılı tabletlerdir.

Kıvançla belirtmek gerekir ki, Gutlar'ın, özellikle Kaslar'ın dillerinin Türkçe oluşunun açıklanmasıyla, Sümerce sorunu da, bütünüyle aydınlığa kavuşmuştur. Son incelemelere göre, hiç kuşkusuz kesinlikle, Sümerce, Türkçedir demek doğrudur.

Sümerce'nin Türkçe olduğunu ilk kez yirminci yüzyılın başlarında Prof. Fritz Hommel açıklamıştı.. [1]

Atatürk bu çok önemli açıklamayı eşsiz görüşüyle hemen benimsemiş, bu konunun ve buna benzer başka konuların gerçekçi bilim yöntemleriyle incelenmesi için 1936'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesini kurmuş ve bu fakülteye batının ünlü Sümerolog'u Prof. B. Landsberger'i öğretim üyesi olarak yerleştirmişti.

Prof. B. Landsberger, Atatürk'ün, özellikle Sümerce konusunda önemle durduğunu yakından bildiği için 1937'de toplanan Tarih Kurultayı'na Sümerce üzerinde olmasa da, m.ş. 2.500 yıllarında Mezopotamya'da hükümran olmuş Gut ya da Kut kavminin Türk asıllı olabileceği hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklamıştı; "Bu Gutium yahut Kutium milletinin adının Akatça nispet eki olan kısmını çizecek olursak Kut kalır. Eğer çok mühim olan alametler bizi aldatmıyorsa, tarihimizde Türklerle en yakın bir surette münasebettar olan, hatta belki de ayniyet gösteren kabile budur" (bkz. 1937 yılı Tarih Kongresi Zabıtları, TTK yayım, s. 105).

Prof. B. Landsberger, Atatürk'ün hazır bulunduğu bu Kurultayda, Gut (Kut) kavmi kral adlarının çok olduğunu, ancak yazıtların bir kısmının kırıldığını, okunan beş kral adının açıklanabildiğini söylüyordu. Bu önemli adlar şunlardı;

Yarlagan

Tirigan

Şarlak

Çarlık

Elulumuş

İnim-bakaş

Prof. B. Landsberger, aynı bildiride; “Kutlar’, 2.500’den sonra, Akad’ın Sami krallarını düşürdüler ve 125 yıl Mezopotamya’ya hükmettiler” diyordu, (bkz. aynı Zabıtlar, s. 106.) **Atatürk’ün huzurunda. 1937 yılı Tarih Kurultayı’nda açıklanan bu çok önemli bildirinin konusu ne yazık ki araya Atatürk’ün hastalığının girmesi, olayların hızı dolayısıyla, gereken önemle ele alınamamış, bir kenara itilmiş, tam kırk yıl unutulmuştur.**

Kırk yıl sonra, Oğuz sözcüğünün incelenmesi sırasında, Farslar’ın, Araplar’ın eski çağlardan beri, düzenli bir biçimde, Oğuzlar’a Guz demelerine dikkat edilmiş ve bu olayın nedenleri araştırılmış, Oğuz adının aslında Guz olabileceği düşünülmüş, geriye gide gide m.ö. 1.700 yıllarında Mezopotamya’da 560 yıl hükmetmiş olan Kaslar’a ulaşılmıştır. Bu çok önemli konu, 11 Mart 1978’de Cumhuriyet gazetesinde ve 26 Eylül’de de Milliyet gazetesinde ayrıntılı yayımlanmış, Kaslar’ın Guzlar olduğu, Oğuz Türkleri sayılmaları gerektiği, Oğuz sözcüğünün Guz biçiminden geldiği tarafımdan açıklanmıştı.

Kas dilinin çözülmesiyle, birçok tarihçi ve dilcinin sıraladığı soruları yanıtlamak kolaylaşmış, ayrıca Kaslar’dan, Gutlar’dan da eskiye gidilerek yıllardan beri ortada çözüm bekleyen Sümerce sorunu da aydınlığa kavuşmuştur.

Son duruma göre, birçok dilci ve tarihçinin yöneltebileceği çok önemli soruları şöyle yanıtlayabiliriz; Türk tarihi, m.ö. 3.5 0 yıllarında yaşamış olan Sümerlerin tarihiyle başlatılmalıdır. Kuzey Asya’da, Subarlar (Sabirler, Subirler) adı[2] altında yaşayan Türk boyları, dondurucu soğuk, buz ve geçim zorluklarıyla, Sibiryadan çeşitli yollarla, özellikle Hazar Gölü yörelerinden, Kuzey İran’dan sıcak ülkelere, Güney Mezopotamya’ya göç etmişler, burada adları da Türkçe olan “Ur ve Uruk” kentlerini kurmuşlardır. Dil ve lehçe

özellikleri dikkate alınca, Sümerler'in bugünkü en yakın temsilcileri Kuzey Asya'da yaşayan Suvar, Yakut, Karagas, Çuvaş Türkleridir.

Hiç kuşkusuz bu diller, uzun yüzyıllar boyunca, başka Türk lehçelerinin, başka dillerin yeni yeni aşlamalarıyla eski Sümer dilinden oldukça uzaktadırlar. Ne var ki, Türkçe ve lehçeleri, sözcüklerinin aslını, dil kurallarını, inanılmayacak biçimde koruyarak yüzyılları aşmıştır. Bu bakımdan **“Türkçe koruyucudur” denir.** Gerçekten de Kas sözcüklerindeki Türkçe, çok uzaklardan, yirmi yedi yüzyıl önceden, pırlıtlı kök ve ekleriyle günümüze kadar ışık vermekte, bugünkü Türkçeyi de aydınlatmaktadır.

Kasça'nın ve Sümercenin Türkçe olduğu hakkındaki kanıtları sıralamadan önce, bu iki ünlü dilin arasındaki zaman bölümünde, aynı alanlardaki, aynı yapıdaki Gut dilini açıklamak gerekmektedir. **Bilinenden bilinmeyene doğru bir yöntem izlemekle sonuca daha sağlam gidilecektir.**

Prof. Landsberger'in 1937'deki kurultayda Atatürk'ün huzurunda açıkladığı Gutlar (Kutlar) daha doğrusu Gudlar, yine aynı etkenlerle Kuzey Asya'dan geçmiş olan, ancak Subarlar'dan başka bir adla anılan başka bir Türk boyu, Guzlar'dır. Bunlar çok yakın soydaşları olan Sümer tabanına kolaylıkla yerleşmişler, yoğun Sami toplulukları içinde ve üstünde, ancak 125 yıl hükümlerinde olabilmişlerdir. M. ö. 2.285 yılında ya da Prof. M. Landsberger'in belirttiği gibi 2.500 yıllarında Mezopotamya'ya hükümlerinde olan bu kavmin Gut ya da Kut biçimlerinde kullanılan adının, kendilerinden 500-700 yıl sonra, yörede yaşayan Guz ya da Kas kavmiyle bağlantısı, birliği kolaylıkla açıklanabilir.

Ancak Prof. Landsberger Gud kavmi ile uygarlık alanında çok parlak anıtlar bırakmış olan Kas kavmi arasında bir bağlantı kurmaktan çok uzaktır ve aynı kurultayda şöyle demektedir; “Demek ki ben Elamlar'dan, Subarlar'dan, Sulubarlar'dan, Kaslar'dan bahsedecek değilim” (bkz. aynı Kurultay bildirisi, s. 104). Halbuki bugünkü koşullarda, yeni yeni incelemelerle Prof. Landsberger'in o gün için bir yana ittiği Elamlılar'ın, Subarlar'ın, Kaslar'ın, Sümerler'in Türk olduğu bilim alanında saptanabilmekte, gerçekler tümüyle ortaya çıkmaktadır.

Nitekim Gud (Kut) adı ile Guz (Kas) adı arasındaki büyük benzerlik, yakınlık, birlik ortadadır. Sözcük yapıları da aynıdır. Aynı yörede yaşayan bu iki kavmin adını Akad kaynakları aktardığına göre, Akatça ile bu iki kavmin dilleri arasında “ses karşılanması; substitution phonetique” sorunu vardır. Bu bir yaygın dil olayıdır. Türkçe’de “hizmet, fazıl” biçiminde kullanılan Arapça sözcükler, Arapça’da “hıdmet, fadıl” biçimlerinde kullanılır. **Uluslar, yabancı dillerdeki sesleri kendi dillerine göre değiştirirler. Ayrıca, Türkçe’de “z”ye dönen bir “d” sorunu da vardır. Türkiye Türkçesi’ndeki “ayak” bazı lehçelerde “adak”, bazılarında da “azak” ‘tır.**

Bütün kaynaklar, Gud dili ile Guz (Kas) dili arasındaki yapı benzerliğinde birleşiyorlar. Her iki dil de Sami dil yapısında değildir ve her iki dil de bitişken (agglutinante) diller özelliğindedir. Kaldı ki köken bakımından aynı olan bu iki sözcük, eski ve yeni biçimiyle birlikte yaşayabilmiştir. Bu iki topluluk arasındaki boşluk ve oldukça büyük zaman farkına karşın Samiler’e yabancı olarak aynı yörelerde, aynı özelliklerle yaşamlarını aralıksız sürdürmüşler, ancak, tarih kaynaklarında açık görünen bu sürenin belgeleri bulunamamıştır.

Görülüyor ki, Prof. Lendsberger’in bildirisinde söz ettiği Gutlar kavmi Mezopotamya’da tek başına hükümran olmuş, tek bir halka değildir. Gutlar bu yörelerde yaşamlarını aralıksız sürdürmekteydi; kendilerinden yaklaşık beş yüzyıl sonra gelen Guzlar ile (Kaslar’la) yakından ilgiliydiler, kısaca aynı kavimdir demek doğru olur.

Türkler bugün olduğu gibi, eski çağlarda da ayrı ayrı boy adlarıyla tanınıyorlardı. Bugünkü, Kırgızlar, Özbekler, Yakutlar, Çuvaşlar gibi, eski çağlarda da Subarlar (Subariler, Subirler), Gutlar ya da Guzlar (Kaslar) vardı. Kısaca m.ş. 3.500 yıllarında yaşamış olan Sümer’ler de, m.ş. 2.500 yıllarında hükümran olan Gutlar (Kutlar’) ve yine m.ş. 1.700 yıllarında hakimiyet kuran Kaslar (Guzlar) arasındaki zaman farkı hükümranlık zamanlarının farkıdır. Yoksa Türkler bu yörelerde aralıksız, uzun yüzyıllar yaşamışlardır. M.ş. Suriye’deki Kaslar’dan tarihçi Strabon, “Kos” adıyla söz ettiği gibi Hz. Muhammed zamanında da Türkler’in bu yörelerdeki varlığından ve güçlerinden hadislerde de önemli kayıtlar vardır[3]. Kaldı ki, Hazreti Muhammed’ten önce, Mekke’nin anahtarının muhafızı olan Huza’a kabilesinin Türk asıllı olduğu Emir Kuzay gibi adlardan esinlenerek söylenebilir (bkz. İslam Ansiklopedisi Huza’a).

Türkler, Mezopotamya'da, Sümer ülkesinden başlayarak, yüzyıllar boyunca yaşamışlar, fırsat buldukça Sami kavimlere hükmetmişler, önce Sümer Gudea krallığını, sonra Gud (Kut) krallığını, daha sonra da Guz (Kas) krallığını kurmuşlardır. Son iki krallığın hakimiyeti toplam 700 yıl sürmüştür. Böylece, Türkler, bu alanlarda, Mezopotamya'da, Suriye'de, Suriye Selçuklu devletini kuracak kadar yeni yeni akınlarla varlıklarını sürdürmüş Samiler'e uyum göstererek yan yana yaşamışlardır. Bu durumun en iyi kanıtı, **Batı İran'da, Mezopotamya'da, Suriye'de aralıksız varlıklarını sürdüren yine Kaslar'dır.**

KASLAR

Kaslar, Babil hükümdarı Hammurabi'nin ölümünden hemen sonra, Babil'e hücum etmişler, ancak başarılı olamamışlardı. Hammurabi'nin oğlu bu durumu bıraktığı tablette şöğünerek açıklar ve Kaslar'ı nasıl püskürttüğünü anlatır.

Kaslar, bu başarısızlıklarından sonra, dağılmamışlar, toplanma yerleri olan Kuzey Suriye'de, Fırat kıyılarındaki Ana (Hana) kentine dönmüşler, fırsat kollamağa başlamışlardır. Bu olaydan yüz elli yıl sonra amaçlarına ulaşmışlar, Babil'e hakim olmuşlar, III. Babil hanedanını kurmuşlardır. Kas hanedanı pek çok kralı tahta geçirerek 560 yıl sürmüştür.

Bu durum gösteriyor ki, Mezopotamya'da savaşımı, hakimiyeti yitirenler, çekip gitmemektedirler. Bunlar gibi Sümer'ler de, Er hanedanı olarak gelen soydaşlarıyla yeniden güçlendikleri gibi, eski Gutlar da Kaslar'la yeniden güçlenmişlerdir.

Kaslar'dan kalan bazı sözcüklerle birlikte, Kas kral adlarının çoğunun yayınlanmasında yarar vardır. II. Babil hanedanından sonra, m.ş. 1.700 yıllarında III. Babil hanedanını Kas hükümdarı Gandaş kurmuştur. Daha sonra gelen Kas krallarının bazıları şunlardır; Kas Hanedanı Kral Adları;

Gandaş: Gandaş = Kan-daş = Kandaş “aynı kandan olan”.

Agum: Agum I, II, III. Agum = agam, “sayın büyüğüm”. [4]

Kastiliaş: Kastiliaş, I, II, III. Kas-til-i-aş -Kasdilli “Oğuzlardaki Begdilli= Beydilli gibi soy gösteren ad”.

Abirattaş: Abirat-taş “Yurttaş” gibi.

Tazzigurumaş: Tazzig-ur-u-maş = Düşman vurmuş.

Burnaburlaş: Burnaburiaş I, II. Burna-buri-aş — Börü burnu “kurt burnu”veya “eski kurt”.

Ulamburiaş: Ulam-buri-aş = Ala börü = “Alaca, Kızıl Kurt”

Karaindaş: Kara-in-daş “Karain mağarasından olan”. [5]

Kadaşman: Kadaşman-Enlil (Tanrı Ehlil’in akrabası, o soydan gelen)”. Kadaş, Uygur Türkçesi’nde, “Akraba, arkadaş” demektir. Kadaşman-Harbe (Ka-daş-man-Harbe), gibi. Kadaşman-Turgu veya Durgu (Ka-daş-man Turgu “Akraba, kardeş Tur-sun veya Dur-sun”). “-gu” eki Türkçe’de füturum ekidir.

Karahardaş: Kara-har-daş = Kara Kardaş.

Kudur: Kudur-Enlil (Kud-ur Enlil = güçlü Enlil; Enlil gücü, Enlil gazabı). Kadir, Uygur Türkçesi’nde “güç, gazap” demektir, Kadir Han gibi (Bkz. Kşg.).

Adad: Adad-şum-iddin (Adad-şum-iddi-n = “Adad sahip sun, koru”).

Marduk: Marduk-apla-iddin (Marduk abla veya ana sahip ol, koru).

Zababa: Zababa-şum-iddin (Za-baba-şum-iddi-n =Za baba koru sahip ol).

Naz-i bug-aş: Bug soyundan gelen naz, nazlı.

Kurigalzu: (Kur-i-galzu = Kuriguz-lu; “Guz’lu kurucusu, koruyucusu, kurtarıcısı [6]).

Nazibugaş (Naz-i-bug-aş) adı, dil bakımından olduğu gibi tarih bakımından da çok önemlidir. “Naz” sözcüğü eski Farsça’dan alındığı gibi, “Bug” soyu ya da boyunun Oğuzlar’ın yanında büyük

önemi vardı. Oğuzlar evlenmek için hep “Bug” boyundan kız almak istemişlerdir ve almışlardır. “Bugaş” sözcüğü, Bug boyuyla ilgili olabilir. Kaslar’ın kullandığı bu sözcüğe çok yakın bir sözcüğü de, Gud kral adlarında “Inim-Bagaş > Bug-aş” biçiminde görüyoruz.

Kas dilinde kral adlarından başka pek çok sözcük de bugünkü Türkçeye doğrudan doğruya bağlanabilir; “İranlı, Fars” anlamı da veren “Tacik” sözcüğüne rastlandığı gibi, “kadın esir” anlamını veren “kukla” sözcüğüne de rastlanır ki bugünkü anlamlarıyla en güzel biçimde bağdaştığı görülür. Karaduniaş (Kara-dun-i-aş) sözcüğü ise “kara donlu, kara elbiseli” olarak açıklanır ki rahip, din adamı sınıfını gösterebilir[7].

Bugün de Güney Anadolu’da kullanılan “Şih” sözü Kas dilinde de vardır; “şimdi Şih = sundu Şih = Şih verdi” biçiminde tümcelere de rastlanır, “şum, şim”, “sun-mak” demektir.

Sümerce’de olduğu gibi Kas dilinde de Tanrı adlarının, kral adlarının ve hayvan adlarının çizdiği küçük, resim sözcükler ve anlamları önemle ele alınmalıdır. Bir atın adı “uşan-kuş = uçan kuş” biçimindedir. Tanrı adlarında, genellikle özel adlarda yalvarma, dua anlamı daha çok geçerlidir. Çoğu da bugün olduğu gibi eylem köklerinden türetilmiştir. “Eröl, Dursun, Döne, Serpil, Savaş” gibi. Tanrı Enlil korusun, Enlil-gücü ya da “Tanrı Enlil’in soyundan gelen kral” gibi. Ayrıca Kaslar’ın inandıkları “yer, gök, dağ, deniz” tanrılarının Oğuz geleneğinde, İslamlıktan sonra “Gök-Han-Oğulları, Deniz-Han-Oğulları” biçimlerini alışları da, gelenek, görenek, kültür birliğinin kanıtıdır. **Bu geleneklere, bu tür özel adlardaki Türkçe’ye dikkat edilecek olursa, Kaslar’ın ve onların kullandığı, dilin çok daha eskilere, çok parlak uygarlıklara dayanması gerekir. Bu bakımdan Kaslar; Türk tarihi ve Türkçe, hatta dünya dilleri ve tarihi yönünden çok önemli bir hazinedir.**

SÜMERLER

Yazının başlarında açıklandığı gibi, Sümer uygarlığına sahip çıkmak, Sümerce’nin en eski Türkçe olduğunu gösteren kanıtları sıralamak; hem çok güç, hem de çok kolaydır.

Güçlüklerin başında aradaki altmış asırlık zaman gelir. Kolaylığın nedeni ise, **“Türkçe’nin, sözcük asıllarını, kurallarını koruma özelliği”** ‘dir. Sümer ülkesinde bir tanrıça adı olan “Ubil-İştar” sözcükleri, Türkçe’nin çok önemli bir özelliğinin aslını hemen açıklamaktadır. “İştar”, “emektar” gibi “iş” sözcüğüyle kurulmuş bir tanrıça adıdır. “Ubil” ise “kudretli” demektir. Bugünkü “yeterlik, iktidar” eyleminin aslı da **“ubil”** ‘dir. Yapabilmek, eskiden **“yapubilmek”** biçimindeydi ve **“u” sesi “iktidar” anlamını veriyordu**, “bil” kökü de bugün de kullanılan “bilmek” ‘tir. “Ubil-İştar”, “muktedir iştar” anlamıyla tanrıça adı olarak Sümerce’de, görevine uygun ne güzel kullanılmıştır.

Buna benzer, Sümerce’deki pek çok örnekten birkaçını sıralamakta yarar vardır; Sümerce; Dingir, öteki Türk lehçelerinde, Tengri, Türkiye Türkçesi’nde Tanrı, Yakutça’da; Tangara. Sümerce’de; Edingirra = Tanrı evi, kadingirra[8] = tanrı kapısı demektir. **Sümerce; ka, “ağız, kapı, menşe” demektir.** “Kapirig = ka berg = kuvvetli ağız = sihirbaz” demektir. “Ka” sözcüğü, anlam gelişmesiyle, Kas dilinde olduğu gibi, Uygur Türkçesi’nde da “akraba”‘ anlamı da vermektedir; “Kadaş = Kadaş” sözcüğünde olduğu gibi. Sümerce’de; ab, e = Türkçe’de; ab, eb = ev” demektir.

Sümerce’de; “a” “su” anlamı vermektedir, “su” için ayrıca “sıv” sözcüğü de vardır. Yakutça’da da “ü”, “su” demektir. Bütün bu “su” kavramına bağlanabilen sözcükler (gözyaşı, ağlamak ve “yuğ” töreni gibi) Orhun Yazıtları’ndaki “ı” ve Uygur Türkçesi’ndeki “ıg” köküyle açıklanır, aslı; “ıd; ödle / öğle” gibi.

Sümerce’de; “ama”, Çuvaş ve Yakutça’da “ama”, Türkiye Türkçesi’nde “ana, eme” sözcükleri “anne” demektir. Sümerce’de; baba, Kas dilinde; baba, Uygur Türkçesi’nde; baba, Türkiye Türkçesi’ndeki gibi “büyük şeyh, dede” anlamlarıyla da kullanılır. Sümerce’deki Ur-baba, za-baba gibi. Sümerce’de; ad, bütün Türk lehçelerinde, “ata” demektir. Uygur Türkçesi’nde “ada” biçimiyle geçer.

Sümerce’de; diş, Türk lehçelerinde = dişi, Sümerce’de; kiş, Türk lehçelerinde kişi sözcüklerinde, ikinci heceyi oluşturan i’lerin kökeni açıkça görülmektedir. Sümerce’de; igi = göz, sag = kafa (Lugal saggisi=sag-giş-i, = kafalı kişi, akıllı kişi; Türkçe’de de sak-al, sak-la-mak, sak-ın-mak, sak-

ak, sak-ağı” aynı sözcükten türemiştir. Ayrıca “sak kişi = zeyrek, zeki kişi” anlamında Anadolu’da kullanılmaktadır.

Sümerce’de; dag, Türkçe’de; dağ, ancak sözcük Sümerce’de “taş” anlamını verirken zamanla Türk lehçelerinde “taşlardan oluşan” anlamıyla “dağ” kavramına kaymıştır. Sümerce’de “dağ” kavramını ise “kur” sözcüğü vermektedir ki, aslında “şişkin” anlamıyla “karın” demektir, “kar-ın” sözcüğünün aslı da “kur” ‘dur. “kur-sak, kur-şak, iç-kur”, “kur-daş = kar-daş” sözcüklerinde bu kök bulunduğu gibi “kur-mak, kur-ul-mak” eylemi de aynı köktendir. Sümerce’de bu kökten “kur-sak” sözcüğü de vardır.

Sümerce; din, “can” demektir. Bu Kök-Türkçe’de “din-len-mek = canlanmak” sözcüğünde görülür. Uygur Türkçesi’nde “tın-lı-lar”, “canlılar” demektir. Sümerce; gim, Türk lehçelerindeki “kimi = kimin = gibi” anlamları verir. Sümerce; ay, gökteki ay’dır, il ise Türkçe’deki il’dir.

Meslek adlarından bazıları bugünkü Türkçe ile kolay açıklanır; uşan-du - kümes hayvanları yetiştiren demektir, uşan = uçan, kuş demektir, du = tutan, “dutan” yetiştiren anlamını verir; i-şur = yağ çıkarıcı, i = su anlamından, yağ anlamına kaymıştır, şur; “sormak, sorup çıkarmak, ezmek” demektir, Çuvaşça “şur-”, “sıkmak, sormak” demektir, dup-sar; katip, dup = tablet, dip; sar = yazmak demektir. Yakutça’da da “sar” yazmak anlamını verir. Üstelik Türkçe’deki “yaz” kökü de “s / y, r / z” değişimiyle aynı köktür.

Sümerce “aş-kap”, “ayakkabı” demektir ki “ayak” sözcüğünün Sümerce’deki kökü “as / az” olmalıdır. Çünkü “ayak” sözcüğü türemiş bir sözcüktür ve başka Türk lehçelerinde “az-ak, ad-ak, u-ra” biçimleri de vardır. “Kap” sözcüğü de bilinen “kap” ‘tır ve aynı anlam, aynı düşünceyle, aynı uygulama düzeniyle bugünkü Türkçe’de de “ayağın kabı” olarak “ayakkabı” biçiminde yaşamaktadır.

Sümerce'deki önemli sözcüklerden biri de tarımda kullanılan "apin =sapan" sözcüğüdür. Yakutça'da "süt" sözcüğünün "üt" oluşu gibi, 3teki Türk lehçelerinde "sapan" olan sözcük, Sümerce'de, Yakutça'da olduğu gibi 3nsesi "s" **'yi kullanmayarak** "apin" olmuştur. Sümerce'de "apşin" ise "sapan izi" demektir. Bugün Reyhanlı'daki "Afşin" ırmağı "sapan izi" anlamına bağlanabilir. Sümerce; id "nehir" anlamı verir, bu kök, İd-igle = Dicle, İd-buranın = Fırat, İd-il gibi nehir adlarında görülür.

Sümerce'de "giş", "ağaç" anlamını verir ki, Türk lehçelerindeki "ıgaç = ağaç" sözcüğüne bağlanır. Ötüken Yiş = Ötüken Ormanı da aynı sözcükle bağlantılıdır. Sümerce; "şe-giş = ağaç suyu = ağaç yağı" demektir ve "susam yağı" anlamında kullanılmıştır. Sümerce; di, "söz, hüküm" demektir, demek sözcüğü ile ilgilidir, "dikut = söz kesen, hakim" anlamını verir aynı zamanda "kesin, kutlu, mukaddes söz" demektir.

Görülüyor ki Sümerce ile Türkçe arasında yapılabilecek karşılaştırmalar böyle bir yazıya sığmayacak kadar uzayıp gidebilecektir. **Sümer atasözleri de Türk atasözlerinin hemen hemen aynıdır.**[9]

Sümer'lerden, Gudlar'dan, Kaslar'dan kalan metinlere, bütün dünya dilci ve tarihçilerinin önemle eğilmeleri gerekir. Çünkü Türkler, Kuzey Asya'dan Güney Mezopotamya'ya inerken çeşitli uluslarla ilişki kura kura göç etmişlerdir. Bu ilişkilerin izleri eski Mezopotamya metinlerinde, özellikle Türk metinlerinde saklıdır. Bu ilişkilere göre tarihin başlangıcından beri, Sümer'lerle aynı çağlarda kendi özelliklerine göre; İran, Hint-Avrupa, Anadolu ve Çin uygarlıkları da vardı. Sümer dilinin bu kadar mükemmel olması, bu kadar mükemmel kavramları anlatabilmesi için, yazı olmadan da, en az m.ö. 5.000 yıllarında da Sümerce'nin var olması gerekir. Sümer, Gud, Guz metinlerindeki izlere göre, 3teki ulusların tarihi de bu kadar eskilere gider. Ayrıca Anadolu'da özellikle **Doğu, Orta Anadolu'da Mezopotamya'ya inen Türkler'in bir kısmının yerleşmiş olabileceğini de dikkate almak gerekir.** Sümer'lerin Kubaba tanrısına Anadolu'da da (Sart, Salihli'de) rastlamak anlamlıdır. Etiler'den önceki Proto Hattiler'in dilinin de bitişken (agglutinant) olması önemlidir.

Ayrıca bugünkü Kütahya kentinin adının eskiden “Kutiun = Kut” oluşu da dikkatle izlenmelidir. Çankırı'nın eski adı da Kengir'dir. Aynı ad Doğu Anadolu'da, Kafkasya'da da vardır ve Sümer Ülkesi de aynı adı taşıyordu.

Dil verileri, tarihin saklı gerçekleri için sağlam kanıtlardır. Çünkü hiç bir sözcük kökü, eskilere dayanmadan yaratılamaz. Nitekim bugün **“Hazar denizi” denen büyük gölün Latince adının “Caspium” oluşu bile, Kaslar'ın yaşama alanlarını ve göç yerlerini göstermektedir. “Caspium” sözcüğünde epenthese olayı vardır, “p-” sesi sözcüğün aslından gelmemektedir. Caspium denizinin bir adı da Kasar'dır (Kas-ar). Kafkasya adının da Kas sözcüğü ile ilgili olduğu söylenebilir.**

Dil verilerinin yol göstericiliğiyle, başlangıçtan günümüze doğru, Sümer (Subar), Gud (kut), Guz (Kas) uygarlıklarının halka halka gelişmesi, eski Mezopotamya'daki Türk varlığının büyük önemini göstermekte ve Türk Tarihi'nin başlangıcı sorununu aydınlatmaktadır.

İsa'dan önceki çağların tarih ve dil verilerinin ışığında, bazı boy, soy adlarını açıklamak oldukça kolaylaşmıştır. Bu tür özel adların başında “Oğuz” sözcüğü gelir.

OĞUZLAR

İki heceli bir sözcük olan “Oğuz” adı, Türkçe'dir. Türkçe'nin özelliklerine göre, kök ve ek bakımından bu iki hece açıklanabilir.[10]

Orhun Yazıtları'ndan önce olduğu sanılan (m.s. V.-VI. yüzyıl) Yenisey Yazıtları'nda “Oğuz” sözcüğü şu anlatımda geçmektedir; “Altı Oğuz budunta = Altı Oğuz boyunda, ulusunda” (Bkz. Hüseyin N. Orkun, cilt; III, s. 61).

Orhun Yazıtları'nda, Bilge Kağan, Türk ve Oğuz boylarına, beylerine hitap ederken "Töküz Oğuz budun kentü budunum erti" der. (Bkz. H. N. Orkun, cilt; I, s. 48).

Bilge Kağan, Döküz Oğuzlar için, "kendi ulusum" derken, Oğuzlar'ın da Türk olduğu bilincindeydi. Ancak, aradaki, gelenek, birikim boy, lehçe farklarını da sessizce belirtmekteydi. Nitekim az sonraki savaşlarla sorun daha belirgin olarak ortaya çıkar. Bu sıralarda Oğuzların bir bölümü Selenge ırmağı kıyılarında oturuyorlardı ve başlarında Baz Kağan vardı.

Döküz Oğuzlar, Bilge Kağan'ın bu politik çağrısına karşın, kendi gelenekleri, kendi güçleri açısından, herhangi bir baskıya uğramamak için, gizlice Çinliler ile anlaşmaya çalışırlar. Bu durumu sezen, Kök-Türk Devleti'nin başarılı veziri Tonyukuk ("elbisesi yıkanmış, temiz" anlamında kullanılmış olabilir) Döküz Oğuzlar üzerine sefer düzenler. Sonunda, Baz Kağan savaşta ölür, Oğuzlar da böylece yenilgiye uğrarlar.

Daha sonraları, Döküz Oğuzlar, Uygurlarla birleşirler. M.s. 745 yılında, Uygur, Basmil ve Karluklar'ın savaşlarıyla Kök-Türk devleti sarsılır, yıkılır.

Uygur Kağanı Moyunçur, devletinin dayandığı başlıca topluluk olarak "On Uygur ve Töküz Oğuz budun" adlarını açıklar. Demek ki bu sıralarda Uygurlar'ın büyük bir çoğunluğu Oğuz boylarıydı. Aynı yüzyılda Müslüman Arap coğrafyacıların, Beş Balık bölgesinde yaşayan Uygurlar'ı, "Töküz Guz = Döküz Oğuz" olarak göstermeleri boşuna değildir. Bu dönemde, Sabran (Savran), Karaçuk (Farab), Karmak, Suğnak ve Sitgun gibi kentler, Oğuz kentleriydi.

Bu kısa tarihçe de gösteriyor ki "Oğuz" adı, çeşitli kaynaklara, m.s. VI. ve VII. yüzyıldan beri, geç de olsa geçmiş bulunmaktadır. Oğuzlar, Türk tarihinin başlangıcından beri durmadan yayılıyorlar, özellikle Batı'ya, Siriderya'ya, İran'ın kuzeyine, Azerbaycan'a, Kafkasya, Kırım, Romanya ve Balkanlara yerleşmeye çalışıyorlardı. Daha öncede, sonra da Suriye'ye, Mısır'a kadar inmişlerdi.[11] Oğuzlar bu akınları, sanıldığı gibi göçebe oldukları için yapmıyorlar, yerleşmek

için, devlet kurmak için uygun, elverişli yer arıyorlardı. Yerleşir yerleşmez de yapılar, anıtlar dikmeğe başlıyorlardı. Kaslar'da, Selçuklular'da olduğu gibi, Kaslar'ın "Ziggurat" 'ları gibi.

VIII. -IX. uncu yüzyıldan beri, Araplar kendi kaynaklarında bu ünlü Türk ulusuna "Oğuz" veya "Uğuz" diyebilirdi, dillerinde bu sesleri karşılayacak harfler vardı. Ancak, Araplar kendi kaynaklarında Oğuz boylarına düzenli bir biçimde, her dönemde "Guz" demektedirler.

Bizanslılar da, durmadan sınırlarını zorlayan Oğuzlar'a kaynaklarında önemli yer verirler ve daha önce de belirtildiği gibi Oğuzlar'ı "Uz" diye adlandırır. Yalnız, Kök-Türkler, Oğuzları, "Uguz" veya "Oğuz" biçimiyle gösteriyorlardı.[12] Çünkü Kök-Türkler Oğuzlar'a, Araplar gibi "Guz" diyemezlerdi, onların lehçesinde önseste "ğ-" yoktu, "Kuz" demeleri gerekirdi. Halbuki **Oğuzlar kendi adlarını sürekli** (Fr. consonne sonore, İng. voiced consannant, Alm. stimmhaft) **bir ses olan "ğ- / ğ-" önsesiyle söylüyorlardı.**

Başlıca bu önses ve buna benzer başka önses sorunlarından olacak ki, Kaşgarlı, Divan'ında kendi lehçesine "Türkçe", Oğuzların lehçesine Oğuz Türkçesi ya da "Türkmence" der. Kaşgarlı'nın Divan'ında[13] Oğuz Türkçesi ile Türkmen Türkçesi, daha doğrusu Oğuzlarla Türkmenler eşanlamlı olarak kullanılır ki bir bakıma doğrudur ama daha 10 yüzyıllarda bile, Türkmenler bütün Oğuzları kapsamazdı. Nitekim Kaşgarlı, Divan'ında, gezdiği yerlerin topluluklarını ayrı ayrı sıralıyor; "Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil" vb. (Bkz. cilt; I, s. 4).

Kaşgarlı'nın Divan'ında "Oğuz" adı "Uguz" biçimiyle de geçer. "Oğuz" sözcüğünün dört biçimiyle kaynaklarda kullanılması dikkatle izlenmelidir; Guz, Uguz, Oğuz, Uz.

Dil verilerine, gramere ve tarih kaynaklarının kanıtlarına göre bu biçimlerin aslına en uygun olanı Araplar'ın belirttiği "Guz" sözcüğüdür. Bu sorun, bütünüyle **önses, öntüreme (Prothese)** sorunudur. Oğuzlar bu önseslerinin özellikleriyle, kısaca, konuşmalarındaki değişik önsesleriyle, Kök-Türk lehçesine ters düşmüşlerdir. Kök-Türk lehçesine göre önseste "g-" sesi bulunamaz ve Orhun Yazıtlarında "g-" ile başlayan Türkçe sözcük gösterilemez. XI. Yüzyılda Kaşgarlı Mahmud

da bu durumu büyük bir yetkiyle anlatmakta ve Türkçe’de, yani kendi Türkçesi olan Orhun-Karahanlı Türkçesi’nde, önseste “g-” olmadığını belirtmektedir. Bu yüzden “Guz” sözcüğü Kşk-Türk lehçesinde, “u-” veya “o-” öntüreme sesle (Prothese) birlikte kullanılabilirdi. Böylece sözcük “U-guz” veya “O-guz” biçimlerinde kullanılır oldu. Arapça’da ise, önseste “g-”, kolaylıkla kullanılabilir olduğundan sözcük, “gayn” ile “Guz” biçiminde gösterilmiştir.

Bizanslılar ise bu adı “Uz” biçiminde yazmak zorunda kalmışlardı. Ancak bu biçim, IX-XI. yüzyıllarda sözcüğün başındaki öntüremenin henüz “o-” olmadığını, Bizanslılar’ın bu önsesi, “U-” diye duyduklarını kesin olarak bize anlatmaktadır. Sözcüğün içindeki “g-” sesinin de o dönemde yumuşadığı, hatta eridiği söylenebilir. “Uguz” biçimindeki sözcüğü, Bizanslılar “Uz” biçiminde duymuş olacaklar ki öyle yazmışlardır.[14] Eğer o dönemde, Oğuzlar, kendilerine “Oğuz” demiş olsalardı, Bizanslılar’ın da, Alp Arslan’la savaşırken ordularına bile aldıkları bu ulusa, “Uz” yerine “Oz” demeleri gerekirdi. Kısaca **Türkler’de “Uğuz” sözcüğünün, “Oğuz” oluşu, en az XI. yüzyıldan sonradır** denebilir ve **“U-” sesinin “O-” sesine geçişi yanındaki damak ünsüzü “g-” nin etkisiyle açıklanabilir**. Aslında sözcükteki öntüreme, “u-” biçimiyle kalsaydı, Urum (Rum), Urmiye, Urus (Rus) sözcüklerinde olduğu gibi, öntüremeli bir sözcük olduğu, çoktan inceleyicilerin dikkatini çeker, kşk ve ek bakımlarından başka başka açıklamalara gidilmezdi (Bkz. İslam Ansiklopedisi, Oğuz ve Türk maddeleri).

Arapların “Oğuz” sözcüğünü “Guz” biçiminde yazmış olmaları ise, tarih bakımından çok önemlidir. Niçin Araplar VIII-X. yüzyıllar boyunca sözcüğü, “Uguz” veya “Oğuz” sözcüğünü duydukları halde, bu sözcüğü öntüremeli yazmayıp “Guz” biçiminde yazmışlardır? Hatta Kaşgarlı bile, Türkçe’den söz ederken “Uguz” veya “Oğuz” biçiminde yazdığı halde, Arapça yazdığı Divan’ının önsözünde, sözcüğü “Guz” biçimiyle kullanmaktadır. (Bkz. Kaşgarlı Divanü Lûgat-it-Türk Tıpkıbasımı, sayfa; 3, satır; 1). Demek ki “Oğuz” sözcüğü, Araplar’da ve Arapça’da “Guz” biçimiyle yerleşmiştir ki bu biçimin Arapça’da geleneği vardır, başka türlü bu ulusun adı yazılamaz. Bu durum çok önemlidir. Demek Araplar, Oğuzları “Guz” denildiği zamandan beri tanımaktadırlar ve eski biçim Araplar’da kalmış, yeni biçim yayılmıştır. Arapça’da “Oğuz” ‘lar eski biçimle “Guz” ‘lar diye yerleşmiş ve her çağda “Oğuz” yerine daima “Guz” demişlerdir.

Bu durumda, “Uguz” veya “Oğuz” sözcüğünü VII. - VIII. Yüzyıldan beri belgelerde bulduğumuza göre Araplar’da yerleşmiş olan, geleneği kurulmuş bulunan eski “Guz” biçimi hangi yüzyıldan beri

kullanılmıştır ve Araplar, “Oğuz”lardan önce, “Guz” ‘ları ne zaman, nerede tanımışlardır? Bu soruya verilecek yanıtlar, tarihin pek çok karanlık sorunlarını aydınlatacak, çözülmeyen pek çok düğümü çözecektir.

Kısaca, tarih kaynaklarında görülen dört türlü “Oğuz” sözcüğünün gelişimi ancak şöyle açıklanabilir;

(Bakınız; Şekil - 1)

Aynı olay[15] “oruç” sözcüğünde de görülmektedir. **Müslümanlığı Araplar’dan çok, komşuları İranlılar’dan alan Türkler, İslamın başlıca terimlerini de İranlılar’dan almışlardır;** “Namaz, abdest” gibi sözcükler Farsça olduğu gibi, “Oruç” sözcüğü de Farsça asıllıdır. Daha önceki Türk dili kaynaklarında “perhiz anlamına gelen bu biçime yakın bir sözcük bulunmamaktadır.[16] Farsça’da “oruç” sözcüğünün karşılığı ise “ruze” ‘dir **Türkçe’de, “r-” sesiyle başlayan sözcük bulunmadığı** için, yabancı dillerden gelen bu tür sözcükler, öntüreme seslerle karşılanmış, bu nedenle de çok defa biçim değiştirmişlerdir. Lehçelerde Urmiye Gölü, Urum (Rum),[17] Urus (Rus) ve yazı dilinde de kullanılan Urfa (Ruha) bu tür sözcüklerdendir. Bu duruma göre “oruç” sözcüğü şu biçimde oluşmuştur; Farsça “ruze > oruç” olmuştur.[18] Farsça “rüzgar” sözcüğü de Anadolu ağızlarında “ü-rüzgar, ö-rüzgar” olmuştur.

Türkçe’de, yer ve ulus adlarında, bu olayın “i- / ı-” ve “ü-” öntüremeleriyle kurulmuş yığınlarca örneği vardır; “İ-sveç, İ-skandinavya, İ-skocya, İ-sviçre, İ-slavya, İ-stanbul, İ-zmir (Smyrne), Üsküp (Skopi)” gibi. Özellikle, eski çağlardaki “İskit”ler de bu tür sözcüklerle açıklanabilir ve “Saka” sözcüğü ile ilgisi kurulabilir. Türkçe’deki önseslerin özellikleri ve öntüreme olayı ile “Oğuz” sözcüğü üzerinde uygulanan bu açıklama, tarihin karanlık, sorulu bir yönünü, “Oğuz” adının türlü kaynaklarda dört ayrı biçimde değişik yazılışım çözümlenmektedir. Ancak bu açıklama ile “Oğuz” sözcüğünün aslı, “Guz” sözcüğü olarak belirince, Arapların “Guz” ‘ları ne zaman nerede tanıdıkları sorunu ortaya çıkar. Bu sorunu tarih elbet bir gün kesildikle açıklayacaktır. Yalnız bilinen şudur ki, “Oğuz” sözcüğünün “Guz” sözcüğü olarak açıklanması, Oğuzlar’ın, dünya tarihindeki yerini, Orhun Yazıtları’ndan çok eskilere, özellikle, başka uluslarla

İlgileri, ilişkileri bakımından çok gerilere götürmektedir. Yukarıdaki açıklamalarda görüldüğü üzere, **tarih olayları, dil verileriyle desteklenirse, Oğuz boylarının ortaya çıkışı sorunu gibi, gerçekler, biraz daha belirir, sorunlar biraz daha aydınlığa kavuşmuş olur.** Açıklanması gereken boy, soy adlarından biri de I. S. VI. VII. yüzyıldan, beri bıraktıkları metinlerle tanıdığımız Uygur Türkleridir Kaynaklarda geçen bazı sözcüklerde Uygurlar'ın gerçek durumlarını gösteren izler vardır.

UYGUR VE YUGUR

Bugün Kuzey Asya'da Yugur adı altında yaşayan topluluk, eski Uygurlar'ın son temsilcileridir ve adları da tarihin tanıdığı Uygurlar'ın aslını göstermektedir.[19]

“Yugur” sözcüğünün varlığından, “Uygur” sözcüğünde de bir metatez olayı bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu duruma göre, Uygur sözcüğünün aslı Oğuz / Guz sözcüklerinde olduğu gibi “Gur” dur. Sözcüğündeki sesler, Türkçe'de çok yaygın olan öntüreme seslerdir. Bunagöre “y-ı-lan / yılan / ilan / lan” sözcüklerinde olduğu gibi (bkz. V. Hatiboğlu, Türkçe'de Bazı Hayvan Adları, Bilimsel Bildiriler 1968) “Yugur” sözcüğünde de “y-u-gur” biçiminde bir öntüreme olayı (Prothese) vardır, “u-y-gur” biçimi ise “y-u-gur biçiminin” metatezle meydana gelmesiyle açıklanır. Sözcüğün aslı, “Fin - Ugur” teriminde de kullanıldığı gibi “Uğur” değil “Gur” dur, tıpkı “Uguz” olmayıp “Guz” olduğu gibi. Aynı “Gur” sözcüğünü Macarlar'ın bir başka adı olan “Hungar” da görüyoruz. “Hungar” sözcüğü “H-un-gar” biçimiyle açıklanabilir, örnekteki H Balkan lehçelerinde çok görülen “öntüreme h” ‘dir. “un-gar”ise “On-Gur” demektir. “Bulgar” sözcüğü de Bel-gur / Bul-gar” olabilir. “Beş-Gur” demektir. “Beş Huz”, “Dokuz Oğuz”, “On Uygur” gibi sayı adlarıyla kurulmuş pek çok topluluk adı vardır. Hurri sözcüğü de “Guz / Huz” değişimi gibi Gur'dan gelmiş olabilir.

Oğuz ve Uygur Türkçeleri için en önemli kaynakların başında, Kaşgarlı'nın Divan'ı gelir.

Kaşgarlı Divan'ında, sözcük başındaki “t / d” değişiminden başka Oğuz Türkçesi'nin çok önemli özelliklerini belirtmektedir. Kaşgarlı, “h-” ile başlayan sözcükler için şöyle demektir; “Kitabın sahibi Mahmut der ki bunun içindir ki bizim atalarımız olan Beylere

Hamir derler çünkü Oğuzlar Emir diyemezler elif harfini “h-” ya çevirerek söylerler” (Bkz. Divan, Cilt; I, s. 112). Kaşgarlı “h-” sesinin kendi Türkçesi’nde bulunmadığını, sözcüklerin başında bu sesi kullananları yabancı saydığını açıkça belirtir; **“Hotanlılar’la Kençekler kelimenin önünde bulunan elifleri, “h-” ’ye çevirirler. Türkçe’de bulunmayan bir harfi kattıkları için biz onları Türk saymıyoruz. Türkler “baba” ’ya “ata”, Hotanlılar’la, Kençekliler “hata”, Türkler “ana” ’ya “ana”, onlar ise “hana” derler. Bkz. Kaşgarlı Divan’ı, cilt; I, s. 32),** “Kas’ar” ’ın Ana (Hana) kenti gibi. Kaşgarlı ayrıca, k’den dönen h’ler için de örnekler verir; **“handa = nerede, hayu = hangi, hız = kız” sözcüklerinin karşısına da, bunların Oğuz Türkçesi ve Kıpçakça olduğunu yazar.** Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, Kaşgarlı’nın Türkçesi’nde, yani Orhun Türkçesi’nin devamı sayılan Karahanlı Türkçesi’nde, sözcüklerin önsesinde “h-” sesi kullanılmamaktadır. Kaşgarlı yalnız Oğuz Türkçesi’nde “h” sesinin bazı sözcüklerin başında bulunduğunu yadırgayarak belirtir. Bu durum, dil tarihi yönünden olduğu gibi tarih olaylarını açıklamadada böylar bakımından çok önemli, çok yönlü sonuçlar verir.

Uygur Türkçesi’nde da “h-” sesiyle başlayan sözcükler vardır. Oysa Uygur Türkçesi, Orhun Türkçesi ile Karahanlı Türkçesi arasında bağlantı halkası sayılır. **Uygur Türkçesi’nde “h-” sesiyle başlayan sözcüklerden birkaçı şunlardır;**

haç (kaç; ne kadar, kaç)

haçan (kaçan; ne zaman?)

halın (kalın; ince olmayan, kalın)

haltı (kaltı; kaldı, kaldı ki, ne zaman ki)

han (kan, hükümdar, baba)

hangsız (kangsız, babasız)

harımak (karımak; ihtiyarlamak)

hanyu (kayu, ne zaman, ne gibi, hangi)

hara (kara; kara, siyah)

hara kuş (kara kuş; kartal, kara kuş)

harga (karga; karga)

harı (karı; ihtiyar)

harın (karın; karın)

hat (kat; kat, tabaka)

hata (kata, defa, kez)

hatıg (katıg; katı, sert)

hatun (katun; hatun, kraliçe)

hılınç (kılınç; kılınç, iş, hareket, fiil, amel)

hıl (kd; kıl)

hılmak (kılmak; kılmak, yapmak)

hul (kul; kul, köle)

huş (kuş; kuş)

(Bkz. A. Caferoğlu; Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul 1968). Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, Orhun ve Karahanlı Türkçesi'nde bulunmayan sözcük başındaki "h-" sesi Uygur Türkçesi'ne nereden gelmiştir, bu sorunu önemle ele almak gerekir. Uygur Türkçesi'nde, sözcük önseslerinde "h-" den başka "g-, p-" sesleriyle başlayan sözcükler de vardır;

gatıg (katı, sert, sağlam) gılınç (kılınç; iş)

gılmak (kılmak; kılmak)

giz (kız; kız, genç)

ganag (kōnak; kōnak, köşk)

gorgunçsuz (korkunç olmayan) vb.

Uygur Türkçesi'ndeki, "p-" ile başlayan sözcüklerin birkaçı da şunlardır;

pakır (bakır)

par (bar; var)

parça (barça; bütün, hepsi)

park (bark, ev bark)

pek (berk; sağlam)

pışmak (bişmek, pişmek, yetişmek, olgunlaşmak)

Uygur Türkçesi'ndeki bu örneklerle birlikte, iki türlü önsesle de kullanılabilen bazı sözcüklerin varlığı, sonuçları bakımından önemlidir. Uygur Türkçesi'nde hem "bakır" hem de "pakır", "bar / par, barça / parça, pütün / bütün, bütürmek / pütürmek" gibi sözcüklerin bulunuşu dikkatle incelenmelidir. Bu durum, **yazı dilinde, "b-" ile başlayan sözcüklerin, ağızların etkisiyle "p-" biçiminde de kullanıldığını açıkça göstermektedir, önceki örneklerde görülen "k- / g- / h-" önsesleri için de durum aynıdır.** Uygur Türkçesi'nde, yazı dilinde "k-" önsesiyle kullanılan sözcükler, Uygur Türkçesi konuşma dilinde "g-" ve "h-" sesiyle konuşulmaktaydı. Kısaca, **Uygur Türkçesi'nde yazı dilinde, bazı sözcüklerin önsesinde "k-" yerine "g-" ve "h-" nin kullanılması, Uygur topraklarındaki ağızların yazı diline yansımadır denebilir.** Ancak biraz sonra açıklanacağı üzere Kaşgarlı, bize başka ipuçları da vermekte, Uygur şehir halkının başka türlü konuştuğunu da belirtmektedir. Uygur Türkçesi'nin, Kşk-Türk lehçesinden ayrılan bu tür önseslerle kurulmuş Türkçe sözcükleri, Uygur Türkçesi'ni Oğuz Türkçesi'ne yaklaştırır, daha doğrusu Uygur Türkçesi'nde pek çok Oğuz özelliği görülür. Bu özelliklerin başlıcaları şunlardır;

1) Önseslerdeki süreklileşme (sönörisatiön); "kız" yerine "giz, hız" denilebilmesi. Anadolu ağızlarında olduğu gibi.

2) İçşeslerde yaygın ılmayan bir süreklileşme vardır; “Tarkan” yerine “Tarhan”, “Orkun” yerine “Orhun”, “yılıkı” yerine “yılıhı” gibi.

3) Sözcük hazinesi, özellikle yabancı sözcüklerin, Kök-Türk lehçesinden çok fazla oluşu da Uygur Türkçesi’ni Oğuz Türkçesi’ne yaklaştırır. **Oğuzların sözcük hazinesi incelenecek olursa, Gotlar, Germanler ve Latinlerle ortak sözcükler kullanıldığı görülür.** Anlaşılan, Oğuzlar bu uluslarla zaman zaman komşu yaşamışlardı ve kültür alış verişinde bulunmuşlardı. Ayrıca akraba adları Uygur Türkçesi’ni Oğuz Türkçesi’ne yaklaştıran önemli etkenlerdendir. Orhun Türkçesi’nde kullanılmayan, Uygur Türkçesi’nde kullanılabilen akraba adlarından “baba” sözcüğü, aslında Oğuz Türkçesi’dir.

Kaşgarlı, Oğuzların “ana” yerine “aba” sözcüğünü de kullandıklarını yazar ki, bu gelenek bu gün de Anadolu ağızlarında sürmektedir. Kaşgarlı bir de “dede” sözcüğünün Oğuz Türkçesi olduğunu açıklar. Bilindiği üzere “baba, dede, aga” gibi çok önemli akraba adları Oğuzlar’da kullanılmış ve kullanılmaktadır. Bunlardan, Orhun Türkçesi’nde bulunmayan “baba, aga = ağabey, büyük kardeş” sözcüklerinin Uygur Türkçesi’nde geçmesi, ancak Oğuzlar’ın etkisi olarak açıklanabilir. Çünkü Uygur Türkçesi’nde “baba” sözcüğüne gereksinme yoktu bu anlamda Uygur Türkçesi’nde, Orhun Türkçesi gibi “ata, kang” sözcükleri de kullanılıyordu.

Uygurlar’ı Oğuzlar’a yaklaştıran bu kanıtlar dışında **Uygurlar’ın yazı dillerinin başka, konuşma dillerinin başka oluşu dikkatle izlenmelidir.** Kaşgarlı, Uygurları biraz yabancı tutar[20] ve dilleri için şöyle der; “Uygurların öz Türkçe bir dilleri olduğu gibi, kendi aralarında konuştukları zaman ayrı bir ağız dahi kullanırlar” (Bkz. Kaşgarlı, C. I, s. 29). Demek Uygurlar, yazı dillerinden ayrı, Kaşgarlı’nın bile kolayca fark edemediği bir lehçe ile konuşuyorlardı ki asıl dilleri de buydu, yani eski Oğuz Türkçesi’ydi. Yalnız yazı dilleri Kök-Türk lehçesinin büyük etkisinde idi, çünkü Kök-Türk yazı dilinin geleneği vardı, Uygurlar da bu geleneğe uymuşlardı.[21] Hatta Uygurlar, Çinlilerle yaptıkları alışverişler için kendi Uygur harflerinden başka Orhun harflerini de kullanıyorlardı ki, bu yazıları ancak Müslüman olmayan Uygurlar’la Çinliler’in okuyabileceklerini yine Kaşgarlı açıklamaktadır (Bkz. Kşg. C. I, s. 29). Böylece, Uygurlar’ın yazı dili bakımından Kök-Türk yazı dilinin etkisinde olduğu gibi, alfabe bakımından da; kendi alfabeleri olmasına karşın, Orhun alfabesinin etkisinde kalmaları da dikkate değer. Aslında Uygurlar, büyük ölçüde Oğuzlar’dı ve aralarında Oğuz Türkçesi konuşuyorlardı.[22] Bu durumu Uygur hükümdarı

Moyunçur, anıtında açıklar ve başkanlık ettiği ulusun On Uygurlar'la, Tökuz Oğuzlar'ın olduğunu söyler.

Araplar ise Uygurlar'ı doğrudan doğruya "Tökuz Guzlar" olarak yazarlar. Bütün bu araştırmalara göre açıklanan sonuçları özetle şöyle sıralayabiliriz;

1) "Oğuz" sözcüğünün aslı "Guz" 'dur. "Oğuz" sözcüğü önceleri "Uğuz" biçiminde idi Arap harfleriyle yazılmış metin aktarılırken bile Uguz yazmak gereği düşünülmüştür (Bkz. Kşg. C. I, s. 38 ve Dizin) daha sonra "Oğuz" biçimini aldı.

2) "Uygur" sözcüğünün aslı da "Gur" 'dur. Bu sözcük de önce "Uğur" biçimine sonraları da "Yugur", "Uygur" biçimlerine dönüştü.

3) Aslında, "Uguz" ve "Uğur" sözcükleri aynı "Gur / Guz" sözcüğünden başka bir şey değildir denebilir. Sözcüklerin sonundaki "r / z" değişimi,[23] çok eski yüzyıllardan beri sürüp gelen Türkçe'nin yaygın bir kuralıdır ve bu kural yardımıyla "Gur, Guz" arasında ilgi kurulur; "kız / kor", "tuz / çor", "ikiz / ikir" sözcüklerinde olduğu gibi.

Bu duruma göre "Guz" sözcüğü ile Gur sözcüğü, hatta (Hur) Hurri sözcüğü ile "Uygur" sözcüğü arasında da bir yakınlık aranmalıdır.

Ural-Altay topluluğundan sayılan Fin-Ugurlar'la Oğuzlar arasındaki yakınlık 3 teden beri ileri sürülmüştür. (Bkz. Ancyklopedie des İslam, Türk maddesi). Bu tür örnekleri yinelemek konunun önemi bakımından yararlı olacaktır.

Uğur sözcüğünde "U-gur" biçimindeki bir öntüreme ile sözcüğün aslı "Gur" denilmiştir. Bu tür öntüremeli açıklama "Uygur" sözcüğü için de geçerlidir; "Uy-gur" gibi. Ancak, Türk dil tarihinde "uy-" gibi bir öntüremeye rastlanmamıştır. Olsa olsa bu öntüreme "yu > yu" biçiminde olabilir. Türkçe'de "yılan > y-ı-lan" sözcüğünde olduğu gibi iki öntüremeli biçim de oluşabilmektedir. Bu tür yinelemelerle, metatezle, seslerin yer değiştirmesiyle, Gur > U-gur > Y-u-gur > Uygur

biçiminde bir gelişme düşünülmüş ve “Uygur” sözcüğünün aslı böylece “Yugur” olur denilmiştir.

Özellikle Uygur lehçesinde pek çok sözcüğün metatezli biçiminin kullanıldığı görülür ki, içinde “r” sesi bulunan sözcükler, metateze daha yatkın olur. Nitekim Uygur Türkçesi’nde “yağmur” yerine “yamgur”, “yoğurt” yerine “yörgut”, “erdem” yerine “edrem”, “arpa” yerine “abra”, “orta” yerine “ödra” da denmiştir.

Özetle, açıklamalar yardımıyla Uygurlar, eski Gurlar’dı, Oğuzlar da eski Guzlar’dı. Denildiği gibi “r / z” değişimiyle “Gur / Guz” sözcüklerinde, eski çağlardan gelme kök birliği olduğu ileri sürülebilir. Bu duruma göre, Kuzey Asya’dan Güney Mezopotamya’ya doğru göç eden ve bir kısmı da göç yolları boyunca yerleşen Türk asıllı kavimleri şöyle sıralayabiliriz;

1. Sabirler, Subarlar, Subirler, Sibirler ve Sümerler.
2. Gutlar, Guzlar (Kuslar, Kaslar, Koslar; Kuzlar, Huzlar, Hazerler vb.[24])
3. Karagaslar (Kara-Kaslar), Gagavuzlar[25], Kazı Kumuklar (Gumuklar vb.[26])

Mezopotamya’ya ilk gelenler Sümer’lerdir (m.ö. 3.500-4.000).

Sümerler yıpranmağa, zayıflamağa başladıkları sırada, yine aynı topluluğun kalıntıları üzerinde Gutlar’ın hükümlanlık kurduklarını ve bu hükümlanlığın 125 yıl sürdüğünü görüyoruz (m.ö. 2.500). Gutlar’dan sonra hükümlanlık Sami’lere geçmiştir. Ancak Sümer ve Gud topluluklarının kalıntıları bu yörelerde yaşamlarını sürdürüyorlardı ki aynı soydan Guzlar tarih alanına çıkabildiler.

Sami kavimleri arasında ve üstünde hükümlan olabilmek için Türk asıllı kavimlerin uzun yıllar beklemeleri ve hazırlanmaları gerekmiştir. Nihayet İsa’dan önce yaklaşık 1.700 yıllarında Guzlar’ın Akadlar’ı devirerek, Babil’de III. Babil hanedanını kurduklarını görüyoruz. Akadlar Guzlar’a Kaslar ya da Kaşular diyorlardı. Bu bakımdan “Guz” sözcüğünden çok “Kas” sözcüğü

yerleşmişti. Ancak Araplar ve Farslar daha sonra “Guz” sözcüğünü “Oğuz” sözcüğü karşılığı olarak günümüze kadar kullandılar.

Bütün bu açıklamaları şöyle özetleyebiliriz;

(Bakınız; Şekil - 2)

Görülüyor ki, eskilere dayanmadan yeni bir sözcük kökü yaratılmadığı gibi, yine eskilere dayanmadan yeni bir ulus da yaratılamaz. Bugünkü ulusların hemen hepsi, eski ulusların türlü etkenlerle değişe değişe oluşmuş yeni biçimleridir. Dil verileri ise, her çağ için hiç kuşkusuz en sağlam kanıtlardır.

Dil verilerinin öncü, yol gösterici olmalarıyla başlangıçtan günümüze doğru Sümer (Subar), Gud (Kut), Guz (Kas, Kus, Huz) uygarlıklarının halka halka gelişmesi, eski Mezopotamya'daki Türk varlığını göstermekte, Oğuzlar'ın, Gurlar'ın, Uygurlar'ın kökenini açıklamaya yardım etmekte ve Türk Tarihi'nin başlangıcını aydınlığa kavuşturmaktadır.

Dipnotlar:

[1] Fritz Hommel; Etnologie und Geographie des Alten Orients, München 1925-26 ve Zweihundert Sumerotürkische Wörtvergleichen als Grundlage zu einem neuen Kapitel der Sprachwissenschaft, München 1915.

[2] Kaşgarlı Mahmut, Divan'ında, bu sözcüğü “Suvar” olarak göstermektedir.

[3] Huzistan (Huz = Kuz = Guz) ve Kirman yörelerinde oturan Türkler, Araplara “Topraklarımızdan çıkın” diye haber gönderiyorlardı (bkz. Türkiyat Mecmuası, 1969, cilt; XV, s. 22). Yine hadislerde “Oğuz Türkleri'nin=Guz Türkleri'nin, saltanatının uzun süreceğinin

belirtilmesi, bir keramet olmakla birlikte, köklü Türk-Sami ilişkilerine, eski Guzlar'a dayanır. Ayrıca, İslamiyet'in yayılışında adları geçen Huza'a, Kuza'a kabilelerinin Huzlar'la, Kaslar'la ilgisi olabilir. Huza'a'ların Arap ordularında savaşçı olarak bulunmaları, gittikleri ülkelerden geri dönmeyip, İspanya gibi ülkelerde topluca kalıp yerleşmeleri de anlamlıdır. Daha sonraları Abbasi'ler de aynı geleneği sürdürerek ordularında savaşçı olarak Türkleri bulundurmuşlardır.

[4] "Sayın, saygı değer" anlamını veren Agum sözcüğünün Aga biçimi de olduğu belirtilmektedir ki bu sözcük "Aga / ağa sözcüğünün aslıdır. (bkz. Fritz Hömmel, Altiraclitirche Überlieferung München 1897 s. 169).

[5] Antalya'da Karain mağarasının bulunuşu bu tür özel adların varlığını gösterir.

[6] Aynı metatez olayı "Kızıl Deniz'in" o zamanlardan kalma "Kulzum" biçimindeki adında da görülebilir. **Türkçe'de "r" sesi bulunan sözcüklerde olduğu gibi, "-L" sesi bulunan sözcüklerde de metatez olayı vardır**, özellikle ek alan sözcüklerde görülen "alın, alnı" Anadolu ağızlarında "anlı", "yalın, yalnız /yanlız, yanılış /yanlış /yalnış" gibi.

[7] Ahlat'ta şehit düşen Abdurrahman Gazi'nin mezarına "Karadonlar" denilmesi dikkati çekmelidir. Karadonlar bir kabile adı da olabilir, Kafkasya'da, Zonguldak'ta böyle yer adı vardır.

[8] Sümercenin "ka-dingir-ra" deymi, kendilerinden sonra gelen Akatlar tarafından olduğu gibi Akatça'ya çevrilmiş "Babilu = Tanrı kapısı" denilmiştir ki, Merkezleri Babil'in adı bu tamamlamadan gelmektedir. Ancak Asurlar'ın merkezi Ninuva'nın adının daha önce gelen Türkler tarafından konulmuş olması ihtimali vardır, "ova" sözcüğü ile biten yer adları Türkçe'nin "uba>ba" sözcüğüyle kurulmuştur, Koso va (Koso va) gibi. Nine(+)ube.

[9] Türk dilciliğine pek çok emeği geçmiş olan Sayın Ömer Asım Aksay'un yapıtları (Bkz. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü III. Dizin, 1977 Ankara) ile Sümer atasözleri karşılaştırılınca aradaki ilgiler açıkça görülür. (Bkz. M. Çığ, Dünya'nın En Eski Atasözleri, Tarih, Coğrafya Dünyası, Sayı; 2, sayfa; 148).

[10] Aynı konunun bir bölümü Türk Dili Dergisi'nin Mart 978 sayısında yayınlanmıştı.

[11] XIV. yüzyılda Abu-Hayyan'ın El-İdrak'inde belirtildiği gibi, Mısır'da, Suriye'de pek çok Oğuz vardı ve Oğuzca sözcükler, öteki Türkçe sözcüklerden kolayca ayrılıyordu.

[12] Orhun Yazıtları'nda belki de sözcük "Oğuz" değil, "Uguz" diye okunuyordu. Ancak Kaşgarlı'nın Divan'ından sonra iki türlü "Uguz / Oğuz" biçimlerine rastlıyoruz.

[13] XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut da Divan'ında Oğuzlar hakkında önemli bilgiler vermekte, yirmi iki Oğuz boyunu adlarıyla belirtmekte, sözcüklerini ve özelliklerini yetkiyle açıklamaktadır (Bkz. Faruk Sümer, Oğuzlar, 1972 Ankara).

[14] Buna göre sözcük, Orhun ve Uygur dönemlerinde "Uguz" diye konuşulmuş, yazılmış olmalıdır. Nitekim Kaşgarlı'da da hem "Uguz" hem de "Oğuz" biçimi vardır. Sözcük Arap harfleriyle de o dönemde, çok defa "vav" sız, üzerine "ştre" konmuş elif ile yazılıyordu. Üstelik sözcüğün sonundaki "-z" sesini kesinlikle belirtmek için "Uguzz" biçiminde "şedde" de konuyordu.

[15] Aynı olayın türlü görünüşleri, eski kaynaklarda belirtilmiştir; Ugan / Ogan, Ugur / Ogur (uğur), uğramak / ogramak (uğramak); ur-gak > or-gak > orak (Kşg. C. 1, 9. 14), üküş / öküş "çok", ürgi / örgi "yüksek" vb.

Ayrıca "nehir, ırmak" anlamında kullanılan "ügüz" sözcüğünün durumu da dikkate değer; Orhun Yazıtları'nda "ügüz" biçimiyle geçen sözcük, Kaşgarlı'nın Divan'ında ise "öküz" biçimini almıştır ve Kaşgarlı, Kaş ökü (Hotan şehrinin iki yanında akan iki derenin adı, Tavuşgan ökü (Uç şehrinde akan bir derenin adı), Ökü (Benegit ırmağı, Oğuzlarca) demektedir. "Ügüz" sözcüğünün aslı da şu biçimde açıklanabilir; ıg-ız > ıgız > ügüz > ökü. Kısaca "hayvan" anlamındaki "ökü"den başka, bu lehçelerde kullanılan "nehir" anlamındaki "ökü" sözcüğü, "su" anlamındaki "ıg" sözcüğüne çoğul kavramı veren "-ı-z" ekinin getirilmesiyle oluşmuş ve "ökü" ya da "ügüz", "sular" kavramını vererek "nehir, ırmak" karşılığında kullanılmıştır. Aynı kökten kurulmuş görünen "ögen" sözcüğü de Uygur Türkçesi'nde "dere, çay" demektir. Aslında "ögen" sözcüğü, "küçük su" demektir ki kökü "ıg > -ıg" ve eki "-en", anlamına, yerine uygun olarak kullanılmıştır. Bir tür hayvan adı olan "ökü" sözcüğü ise Yunanca 'öks' sözcüğü ile ilgili olabilir.

[16] Uygur Türkçesi'nde "baçag / paçag", "perhiz, oruç" demektir.

[17] Uygur Türkçesi'nde Doğru Romalılara "Purum" denilmesi ayrıca dikkati çeker, önsesler bakımından Fin-Ugur terimindeki "Uğur" sözcüğü de "U-gur" biçiminde bir öntüreme (prothese) ile açıklanabilir. Hatta, daha ileri gidilerek, yaygın "-r / -z" değişimiyle, "Gur", "Guz" aynıdır denebilir. Aynı biçimde bir öntüreme "Uygur" sözcüğü için de geçerlidir.

[18] Yine aynı olayın pek çok örneğini Anadolu ağızlarında görmekteyiz; "rüya / ürüya, rahat / irahat, rıza / irıza, razı / irazı, renk / irenk, ramazan / ıramazan" gibi. Bu tür sözcüklerle kurulan

tümceler de her gün yşrelerimizde kullanılmaktadır; “irahatım kaçtı, irizası yktu, irazı değilim, irengi sapsarı oldu, irazamanda ıruc tutar mısın?, ürüya görmüş” vb.

[19] Kaşgarlı Divan’ında verdiği haritada Yugurlar’ı göstermiştir. Ancak metinde bu sözcüğün kullanılmaması dikkate değer. Harita bir başka kaynaktan alınmış olabilir.

[20] Kaşgarlı Beş Balık halkı Uygurlar için şöyle der; “Bu vilayette beş şehir vardır. Vilayetin halkı en katı kafirlerdir” (Bkz. C. I, s. 113). Bu durum, Uygurlar’ın bir bölümünün Müslüman olmayışı ve Sanskrit sözcükleriyle dolu bir dil kullanışları biçiminde yorumlanabilirse de aslında Uygurlar, konuşma lehçeleri ve gelenek tutum bakımlarından Kaşgarlı’ya, Kaşgarlı’nın Türkçesine ters düşmüşlerdir, Oğuzlar gibi.

[21] **Büyük Selçuk İmparatorluğu ve Anadolu Selçuk Devleti (XI-XIII. yüzyıl) Oğuz boylarına dayandığına göre, bu devlet büyüklerinin de lehçesi Oğuz Türkçesi idi. Ancak, Oğuz Türkçesi’ni, geleneği olmadığı için, yazı dili olarak kabul edemiyorlardı. Uygur Türkçesi ve onun devamı olan Karahanlı lehçesi de bütün zorlamalara karşın Selçuklular’ın kendi lehçelerine, Oğuz Türkçesi’ne aykırı düşüyordu. Bu zorluklarla, daha başka kültür etkenleriyle, Selçuklular; yazı dili, resmi dil olarak Farsça’yı kabul etmek zorunda kalmışlardı.**

[22] Ancak eski Anadolu Türkçesi olan Oğuz Türkçesi, Anadolu’da 13. yüzyıldan sonra resmi yazı dili olabildi ve yavaş yavaş geleneği kuruldu. Bununla birlikte Osmanlı şairleri, Çağatay şairlerine nazireler yazmaktan kendilerini alamadılar.

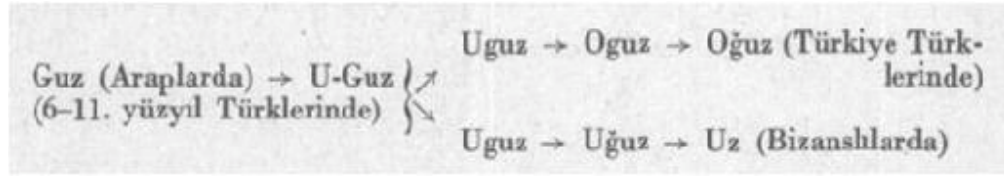
Ayrıca 19. yüzyılda Kırım Türkleri de konuşma dilleri ayrı olduğu halde, geleneği çktan kurulmuş İstanbul lehçesini yazı dili olarak kabul etmek istemişler, bazı girişimlerde de bulunmuşlardı.

[23] **Çoğul eki “ar / er” de, Hint-Arapça dillerde “s, z” ’ye dönüşmüş olabilir.**

[24] Guzlar kendilerine “Guzar” da diyorlardı. **Sondaki “r” eki, çoğul kavramı veren bir ek görünümündedir.** ; Tatar (Tat-ar), Avar > Ap-ar, Hazer (Haz-ar / Huz-ar / Kas-ar) biçimlerinde aynı ek kullanılmıştır. “Harezm” ya da “Harzem” sözcüklerinde de yine “-r-“ sesi dolayısıyla bir metatez olayı olabilir. Çünkü aynı yşrelerde aynı özellikler sürüp gitmiştir. “Huz” sözcüğü, ayrıca, Arapça “Ahvaz” çoğul biçiminde de kullanılmaktadır. **Aynı “-ar” çoğul eki “Urartu, Gurer” gibi sözcüklerde de söz konusu olabilir.**

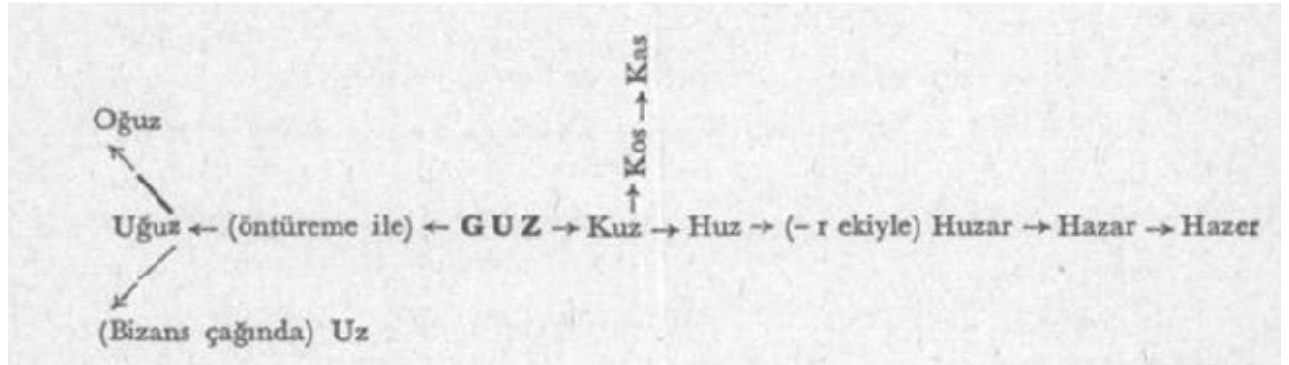
[25] Gagavuz adının sonundaki bölümün “oğuz” sözcüğünden gelebileceği önceleri belirtilmiştir. Ancak bu parça “Oğuz” sözcüğünden değil de “Guz” sözcüğünden gelmiş olabilir; yağız / yavuz sözcüklerinde olduğu gibi. Sözcüğün başındaki bölüm ise “kara / gara” olabilir, bu durumda sözcük “Gara-guz” olur ki “-r-” dolayısıyla yine bir metatez olayı düşünülebilir. Türkler’de soy, boy adlarında “kara” sözcüğü çok kullanılmıştır; Kara-Han = Kara Kagan’lı, Kara-gas’lar (Kara-gas veya Kara-Kas) gibi.

[26] Kumuklar’ın adında çok defa “Kazı” sözcüğünün bulunması, bunların Kaslar’la ilgili olabileceğini gösterir. Kumuk sözcüğü de “Kuz-muk” biçiminde düşünülebilir. Kumuklar’ın gelenek ve göreneklerinin, halk edebiyatı ve kültürünün zenginliği yıllarca inceleyecilerin dikkatini çekmiştir ki, bu durum ancak böyle bir Kas soyu geçmişiyle açıklanabilir.

(Şekil -

1)

(Şekil - 2)